

A Fidesz – az új szélsőjobboldal

A „populista” szélsőjobboldal világszerte tapasztalható felemelkedésének kezdetei az 1980-as évek neoliberális (az USA-ban neokonzervatív) gazdaságpolitikai fordulatának társadalmi következményeiben keresendők. Az államszocialista rendszerek történelmi veresége nyomán nemcsak a kommunista pártok marginalizálódtak, hanem a szociáldemokrácia is kiesett a számára sokáig oly kedves harmadik erő helyzetéből, s az európai szélsőjobboldal megerősödésével párhuzamosan, neoliberális fordulatot végrehajtva, fokozatosan teret veszített.

Az utóbbi három évtizedben a baloldali eszmék helyét világszerte nagymértékben olyan gondolkodásmód foglalta el, amely eltorzult formában tiltakozik a kapitalizmus globális terjeszkedése, a totális piacosítás, a szélsőséges egyenlőtlenségek, az új individualizálódás nyers tendenciái ellen. Ehhez kapcsolódott – több okból is – a szegény Délről (*Global South*) a gazdag Észak (*Global North*) felé áramló migráció újabb hulláma, amelyre a szélsőjobboldal xenofób indulatok gerjesztésével reagál(t). A tiltakozás e torz formái Kelet-Európában a már régen elfeledett(nek hitt) szélsőjobboldali, nacionalista-rasszista, sőt, olykor fasiszta eszmék reneszánszában öltöttek/öltének testet. Ám egy ideje, a jelzett globális fejlemények közepette, kikristályosodni látszanak egy új szélsőjobboldal formaváltozatai és gondolatalakzatai is.

Ebben az értelemben a magyar és európai politikai szélsőjobboldal – az *Afd*-tól Le Pen *Nemzeti Tömörülésén* át a Salvini-féle *Északi Ligái*ig – szellemi rokonságban áll egymással. Célja, hogy a fennálló gazdasági rend megszilárdítása érdekében az egész jobboldalt egyesítse. Kétségtelen, hogy ez a kísérlet utoljára Hitlernek sikerült. Magyarországon ez az új szélsőjobboldal különösen veszélyes, minthogy tartósan a kormányhatalom birtokában van. Ne feledkezzünk el Kelet-Európa sajátosságáról: e régióban a jobboldal és a szélsőjobboldal között sohasem léteztek világos, szilárd határok, válaszvonalak. Ennek okaival kapcsolatosan máig érvényesek Gramscinak a kelet-európai

társadalom „kocsonyás halmazállapotáról” kifejtett nézetei, ami a polgári társadalom fejletlenségéből következik. Az új szélsőjobboldal, a „posztmodern” feltételrendszernek megfelelően, sokban különbözik a régi, náci típusú jobboldaltól, sőt, gyakran annak konkurense.

1. A Fidesz liberális pártként kezdte, majd „átprofilozta” magát keresztény-nemzeti-konzervatív párttá, és 2008 tájékán egy szélsőjobboldali fordulattal modernizálta magát a hatalomra jutás érdekében. A Fidesz szélsőjobboldali karakterét nyilvános ideológiai üzenetei világosan megalapozzák. Eszmei poggyászában, szakítva a korábbi mérsékelt(ebb), „polgári” hangvétellel, egyaránt megtalálható a vad nacionalizmus, az antiszemitizmus, az idegengyűlölet (Soros-kampány, a menekültkérdés kezelése stb.) és a politikai intolerancia. Jellemzője az etatista-autoriter hagyományból eredő, neohorthysta szellemi-kulturális háttér (Horthy-kultusz, Hóman, Kornis, sőt Prónay, a csendőrség, a náccal szövetséges magyar megszálló csapatok dicsőítése stb.), a patológus antikommunizmus, az egyházi-vallásos tekintélyelvűség, a nők, a melegek, a cigányok negatív diszkriminációja.

2. A Fidesz a parlamentarizmus válságából tekintélyelvű kiutat kínál(t). A 2010-es „kétharmados” fordulat nyomán leépítette a polgári demokratikus intézményeket, kisöpörte/kisöpri a munkásmozgalom még megmaradt hagyományait és emlékeit; hivatalos politikai doktrínájának kiinduló eleme és végpontja a liberalizmus- és szocializmus-ellenesség.

3. Média-megjelenésének újszerű módja, a tipikusan szélsőjobboldali karakter kirajzolódik a Fidesz etnonacionalista demagógiájából, a gyűlöletkeltés permanens fenntartásából.

4. Kulturális arculatát is a szélsőjobboldaliság határozza meg. Offenzív emlékezetpolitikájában, amelyet – csupán példaképpen – Wass Albert, Nyíró József és Tormay Cécile neve fémjelez, a horthysta elit történelmi bűneit mentegeti, sőt, a náci-szövetséges, emlékművekben is megformált Horthy-rendszert áldozatként mutatja be.

5. A fideszes, tekintélyelvű rendszernek nyilvánvalóan meg kellett őriznie a parlamentarizmus, a politikai pluralizmus bizonyos elemeit, hiszen felszámolásuk az Európai Unióban (ma még) nem lehetséges. A Fideszt és a Fidesz-rezsimet ez is megkülönbözteti a régi szélsőjobboldaltól, a fasizmussal való politikai rokonságtól, noha a NER-t nem választja el kínai fal a fasizmustól sem.

Az új szélsőjobboldal lényege társadalmilag mindenütt hasonló: a hagyományos antikapitalista baloldali irányzatok helyét a globális nagytőkével konkuráló s egyszersmind neki alárendelődő, de a „nemzeti tőkét” is védőerő örök foglalták el, jórészt a „nemzeti

ellenállás” jegyében. Ezek bevallott célja, hogy szavazóbázisukat a hatalom megtartása-megszerzése érdekében kiszélesítsék, megszólítva azokat a rétegeket is, amelyek a második világháborút követően, hagyományosan, a baloldal társadalmi bázisát alkották.

Itt mindenekelőtt az egykori „kádári” munkásságra gondolunk, amelynek örökösei még 2002-ben és 2006-ban is kormányra segítették a politikai baloldalt. A 2008-as válság s még inkább az MSZP liberális fordulata, a hagyományos baloldali értékek feladása a „modernizáció” („blairizmus”) jegyében azonban olyan súlyos csalódást okozott a munkásságnak, amely e társadalmi réteget az új szélsőjobboldal szavazatmaximalizáló stratégiájának könnyű célpontjává tette, s még ma is teszi. A Fidesz másik nagy „leleménye” a rendszerváltás és a szövetkezetek felszámolása után fokozatosan elszegényedő, megélhetését és kultúráját elvesztő vidéki tömegek felfedezése, amelyek számára igazságos elszámoltatást ígért a rendszerváltás és a privatizáció nyerteseivel szemben. Ehhez látványosan szembeállította az „idegen” (ti. a „bűnös”, kizsákmányoló) tőkét a nemzeti, „értékteremtő” tőkével. Választási ígéretei közé emelte – egyéb demagóg szólamok mellett – a hazai vállalkozók állami megsegítését, ami valójában egy új Orbán- és Fidesz-hű burzsoázia „kinevezését” és kistafirozását jelentette. Társadalmi bázisában jelen vannak továbbá azok a rendszerváltás környékén született fiatalok is, akiket a hazai jobboldal és szélsőjobboldal (elsősorban a *Jobbik*) sikeresen tudott mobilizálni, minthogy családjuk életében komoly törést, traumát jelentett az 1989-et követő állásvesztés és létbizonytalanság, aminek emlékéit a Fidesz, még a 2010-es választások előtt, sikeresen emelte be emlékezetpolitikájának centrumába.

A Fidesz hatásosan tudta politikai céljai szolgálatába állítani a „kisemberek” rendszerváltás iránti csalódottságát, akik a privatizációért – a rendszerszintű tulajdonáthelyezésért – megbüntették az érte felelős, azt levezénylő neoliberális elitet, beleértve a vele szövetséges szocialista pártot is. Orbán nem tett mást, mint kihasználta a munkásság, az elszegényedő, megélhetésének ellehetetlenülése, társadalmi státuszának, tradicionális értékeinek kényszerű földadása miatt aggódó vidéki emberek, illetve a rendszerváltás után felnövekvő, fiatal generáció elitellenes dühét. A honi jobboldalnak a 2010-es „fülkeforradalmat” a társadalmi igazságosság, a több szociálpolitika, a gondoskodó állam stb. *baloldali* ígéreteivel sikerült megnyernie.

Miközben a 2008-as válság kétségtelenül még jobban aláásta az MSZP pozícióit, ne feledkezzünk meg a „fülkeforradalom” érzelmi-

kulturális töltetéről sem. Az *Eszmélet* alapítása óta hangsúlyozza: *Kelet-Európa megváltozott helyzetének alapvető sajátosságát mindenekelőtt – az államszocialista rendszer veresége nyomán – az állami/társadalmi tulajdon csaknem teljes privatizációja határozza meg.* A térségben, anyagi, szellemi és lelki értelemben is, emberek tízmilliói veszítették el egzisztenciájukat, anélkül, hogy jelentős csoportok emelkedhetek volna fel. A Fidesz már a 2010-es választásokra mozgósítva, kulturális és szociális üzeneteiben (is) a szélsőjobboldal retorikáját alkalmazta: nemzeti „újjászületést”, társadalmi- anyagi felemelkedést, új kultúra- és közösségteremtést ígért a régi világ roncsain – „csak” éppen „színmagyar” köntösben és módra. E retorika különösen a rendszerváltás súlyos társadalmi traumája ismeretében (volt) hatásos – nem véletlenül érzett rá a Fidesz a hiányzó közösségi életre, amelyet a hazai jobboldal értékrendje jegyében igyekszik is meg- és újrate teremteni.

A jobboddallal összefonódó szélsőjobboldal *társadalmi hatása*, kulturális környezete, beszédmódja éppen azokra a társadalmi csoportokra gyakorol(t) jelentős befolyást, amelyek a magyar baloldal társadalmi háttérét is képezhetnék. A szélsőjobboldal fiatalok egész nemzedékét rontja meg olyan – kirekesztő és idegenellenes – kulturális mintákkal, amelyek könnyen elsajátíthatók. Ez radikálisan eltér a baloldal előítélet-ellenes, differenciált társadalom- és történelemfelfogásától. E szélsőjobboldali kultúra ma is oly hatásos, hogy még a demokratikus hagyományokkal rendelkező cseh társadalom jó részét is megfertőzte cigánygyűlölettel és ruszofóbiával.

De ne felejtjük el azt sem, hogy a politika *etnicizálása* nem Kelet-Európában született újjá, hanem az Európai Unió „demokratikus” műhelyeiben: konzervatív jogászok, liberális közgazdászok és politikusok dolgozták ki Franciaországtól Koszovóig. Ezek úgy tesznek, mintha a szegénységnek „etnikai”, tisztán helyi okai volnának, s ennek következtében a cigányokat, a menekülteket, a bevándorlókat mint „etnikai” vagy vallási közösséget definiálják, és az osztályideológia helyébe az identitáspolitikát állítják, annak minden szörnyű következményével együtt, amelyeket a világ már két világháborúban megtapasztalt.

A Fidesz-vezérelte új szélsőjobboldal, integrálva a jobboldal többségét, a globális kapitalizmussal szembeni romantikus alternatíva kidolgozásán, valamint *nemzeti kapitalizmus* újjáteremtésén fáradozott/fáradozik, követve a „kenyér helyett cirkuszt a népnek” ősi hagyományát. Ideológiájában, szokás-erkölcsiségében háttérbe szorul a hagyományos, keresztény, polgári középosztály értékvilága, s az „egy a

tábor, egy a zászló” autoriter vezérelvűsége etnicista politikával egyesül. A jogegyenlőségre épülő, tagolt politikai közösség köztársasága a *kitüntetett* „etnikum” országává változott át. Természetesnek feltüntetett, konzervatív hierarchiáit elleplezi a „magyarsághoz” mint etnikai-kulturális közösséghez tartozás identitás-ideológiája: historizált nemzeti mítoszai, szimbólumai, ellenségképe, társadalom- és történelemmagyarázata. A 2010-ben, majd azt követően kiépült NER nem törekszik nyílt, terrorisztikus diktatúrára – eltérően a hagyományos szélsőjobboldaltól. A magyar különutasság hirdetése elleplezi a tőkés kizsákmányolásnak és a kirekesztésnek a rendszerre oly jellemző alapjait, a multi- és oligarchabarát neokon gazdaságpolitikát.

Az Orbán-rezsim a többpártrendszerrel „másfél-pártrendszerrel” alakította át, ahol az összes többi politikai pártot hatalmi és média-korlátozás alá vonta. Véghezvitte az elitcserét (értsd: tisztogatást), „felépítette” saját oligarcháit, hatalmi mamelukjait, szolgáló rendjeit, „nemzeti” értelmiségét és vidéki helytartóit. A kultúra és a civil társadalom működését kormányellenőrzés alá vonta. Az *orbánizmus* társadalmi és szellemi-kulturális támogatottságának megszilárdítását mindenekelőtt a keresztény egyházakra bízta, és (a történettudományt félresöpörő „identitás-politika” jegyében) befejezte az 1998 és 2002 között már elindított neohorthysta szellemi-politikai restaurációt. Ez végső soron megfelel a félperifériás kapitalizmus fenntartásának, a dolgozó osztályok, diákok és tanárok ideológiai féken tartásának.

Miközben a magyar jobboldal szociológiaiilag ténylegesen a *nemzeti burzsoázia* – azaz az újkapitalizmus menedzser-technokrata, yuppi, gazdasági-pénzügyi oligarcha- és kormányzó elitje – érdekeit képviseli, addig a NER – lassan az egész országot behálózó kiépülésével, párt- és ideológiai államapparátusa, médiahatalma, valamint az egyházak támogatásával – stabil, mintegy 2,8 milliós törzsválasztói népességet épített ki magának. Hogyan érte el a rendszer e széles, heterogén összetételű bázis támogatását? Nagy szerepe volt ebben a szélsőjobboldali ideológiai-mozgalmi nyomásnak, amelyhez felhasználták az ideológiai államapparátusok szinte minden létező struktúráját. A korábban a szélsőjobb bázisát képező, elégedetlen népi tömegeket a Fidesz „nemzeti szabadságharcos” – azaz EU- és Brüsszel-ellenes – retorikájával s a honi keresztény-kultúrharcos, xenofób, sőt, fajvédő hagyományok felélesztésével integrálja. A széles jobboldali egység újrateremtéséhez a Fidesz ideológiai függeléke, a KDNP, illetve az egyházi vezetés többsége is hozzájárul(t). A „nekünk Magyarország az első” szlogen – amely Berlusconi- és Trump-utánczat – vezérelvű,

keresztény-nemzeti autoritarizmusba torkollik, ahol az „aki nincs velünk, ellenünk van” elv érvényesül. A tőke szempontjából éppen az a funkciójuk, hogy megosszák, leszereljék, felbomlasszák a baloldali társadalmi hinterlandját. A Jobbik megmaradt erői, amelyek 2018-ban a Fidessel szemben a liberális-szocialista ellenzékhez csatlakoztak, nem váltak a bal-liberális erők részévé, szavazóik egy része ugyanakkor a Fidesz támogatójává vált, illetve válhat.

Az *orbánizmus* – a kapitalizmus neoliberalis menedzselésének tipikusan kelet-európai formaváltozata, a multinacionális tőkeérdekek legjobb képviselője – *a honi munkavállalókat integrálta a világkapitalizmus és az EU olcsó munkaerő-gazdaságába.* (Több mint félmillióan lábbal szavaztak ez ellen: elhagyták az országot.) Ennek megfelelően, a munkajog egészének liberalizálásával, kedvező üzleti klímát (adókedvezmények és állami juttatások a betelepülő multiknak) és piackonform intézményeket teremtett számukra. Orbán 2008 után ráértett arra, hogy az újra kibontakozó kapitalizmus menedzselése Kelet-Európában a tekintélyuralmi viszonyok restaurációját követeli meg. 1995-től, egy rövid életű liberális kezdet után, megpróbálta összefogni a jelzett társadalmi erőket, amelyek eleinte sem kellő osztályöntudattal, sem magabiztossággal nem rendelkeztek. Ám idővel – a hatalom tehetséges „stratégájaként”, aki anyagi erőforrásokat nem sajnálva, hosszú távú jobboldali, majd 2010 után nyíltan szélsőjobboldali hegemonia kiépítésének rendelte alá taktikai lépéseit – sikeresen stabilizálta a politikai rendszert, elfogadtatva azt a „szavazó népeesség” relatív többségével.

Az *orbánizmus* háttérbe szorította/szorítja az utcai szélsőjobboldalt, s vezéreit beépítette/beépíti a hatalom középső és alsó szintjeibe. Ezáltal új, „szalonképes” szélsőjobboldal gyanánt stabilizálja hatalmát, ami által közjogi és politikai értelemben gyakorlatilag leválthatatlanná vált. A Fidesz – mint az uralkodó osztály egyik frakciójának reprezentánsa – uralomra juttatta antiszocialista és – végső soron – emberellenes rezsimjét. Lebontását vagy kívülről jövő gazdasági nyomás vagy népfelkelés teszi lehetővé.

A szerkesztőség